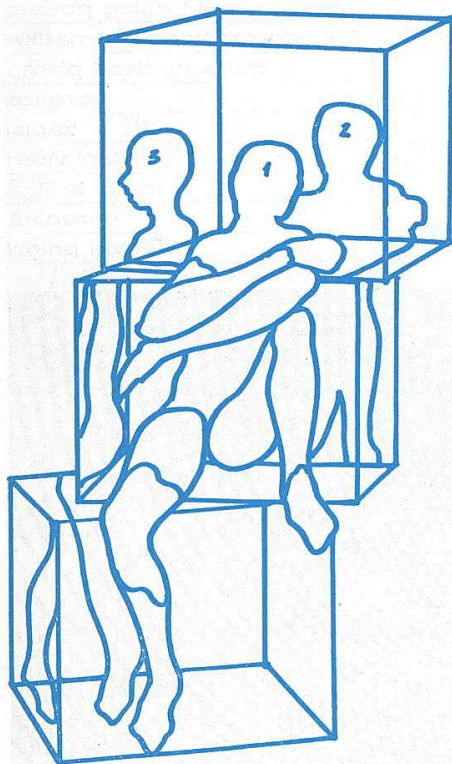

KULT
XX VEKA

Strahovit shoot je prvi zamah prema zvezdama, najbolje sredstvo da pokrenemo vazduh oko našeg isuviše zatvorenog unutarnjeg života.

Emmanuel Mounier

Pisati o fudbalu sa ozbiljnošću kakvu nameravamo da mu posvetimo u ovom tekstu, objašnjavati ga ne kao nedeljni spektakl ili zaborav, nego kao ljudsku stvarnost koja nije manje istinita od drugih naših istina — to je, izvan sumnje, još uvek čin koji se graniči sa svetogrđem. Takav pristup fudbalu najpre moramo obrazložiti i izboriti se za njega, razumljivo, nije baš lako.

Šta bi fudbal mogao da bude sem nedeljni zaborav, kad nikome od nas nije neophodan? Već i ovaj prigovor ne možemo odbaciti ako se ne pozovemo na činjenicu da fudbal nedeljom po podne ipak igramo i gledamo, da fudbal, dakle, ne možemo jed-

nostavno apstrahovati; međutim, time još nikoga nismo ubedili kako je fudbal za naš životni opstanak ipak preka potreba. Istina je jedino da ova dvosmislenost ne proističe samo iz fudbala, nego i iz samog prigovora, koji sadrži hipotezu o podeljenosti našeg sveta na područje zbiljnosti i nezbiljnosti, na duhovno i telesno, sveta koji pri tom — fizičko postojanje pretpostavlja svemu ostalom. Taj prigovor kaže da fudbalom ne proizvodimo nikakva materijalna dobra i da se njime ne održavamo u životu. Odisti, njemu se možemo suprotstaviti: pa čovek ipak ne živi samo od hleba. No, fudbalu bismo učinili lepšu uslugu ako to ne pomenemo, jer bismo ga time uvrstili u carstvo slobode, u svet igre i zabave, takođe i u svet bioskopa i pozorišta; ukratko: u svet duhovnih vrednosti, u kojem se fudbalu slabo piše, jer on u toj družini gotovo da nema šta da traži. U svetu duhovnih vrednosti, gde smo se sada zajedno sa fudbalom našli i mi sami, fudbal je prema ustaljenoj hijerarhiji negde sasvim na dnu: otpornike kao cirkus, kako ga uostalom često i zovemo. Sada bar znamo da su duhovne vrednosti ono što fudbalu umanjuje cenu i određuje njegov nezavidni položaj. A to znači da pravo na ozbiljnu raspravu o fudbalu možemo izboriti tek ukoliko dovedemo u sumnju sve proverene i ustaljene duhovne vrednosti, dakle, ako te ustaljene vrednosti obezvređimo.

Budući strasni kibiceri, mi ovo pitanje svakako ne možemo zaobići. Zapitajmo se, onda, kako u stvari stoje stvari sa tim našim duhovnim vrednostima, kad je u njihovim okvirima privrženost i oduševljenje stotina i stotina hiljada što iz nedelje u nedelju preplavljaju svet — nešto pre svega nerazumno i manje vredno? Nemaju li možda te vrednosti nekakav predznak postavljen pre našeg neposrednog i zbiljskog bivanja i zasnovan na otkrovenju čoveka, predznak koji se mnogo ne obzire na naše istinske strasti, namere i istine? Ne zasnivaju li se, možda, te vrednosti na nekom unapred datom putu, koji bi trebalo da vodi odozdo navise, ka nekom unapred postavljenom cilju koji bi trebalo da bude prikladan našoj božanskoj istovremenosti sa tajanstvenim namerama prirode i koji bi trebalo da nam zagaranjuje sve najlepše, — realizaciju čoveka u središte i poslednju svrhu sveta. Na sva ta pitanja kao fudbaleri gotovo i ne možemo odgovoriti drukčije do potvrdno. Zato što samo u tom slučaju sve vredno i istinito može da bude sadržano u profetizmu i društvenom angažovanju koje vodi ka tom velikom cilju, i samo je u tom slučaju sve ono što nije u najtešnjoj skladnosti s tim namenama samo sporadično i manje vredno. Takođe, samo je u tom slučaju moguće da se duhovne vrednosti prema fudbalu odnose negatorski kao materijalna nužda. Ipak, ako je to tako, onda možemo zaključiti da je u ime duhovnih vrednosti sve zauvek predviđeno, da je sve istinski ljudsko i vredno određeno otkrovenjem čoveka, po kojem je istinito i vredno sve nesumnjivo, ustaljeno i dovršeno, a neistinito i bez vrednosti sve što je neobjašnjivo, nepredvidljivo i nesavladljivo. U ovom trenutku možemo reći da su te vrednosti u zavadi sa sobom. I pri tom se ne treba pozivati na protivurečnost koju su nam otkrile, na protivurečnost prirodnog i vrednog, po kojoj od čovekove istovetnosti sa tajanstvenim namerama prirode nema ništa, nego se jednostavno možemo zadržati na nekom od životnih primera. U okviru tih duhovnih vrednosti, naime, ni najduhovnijim duhovnim vrednostima, kakva je, na primer, literatura, preko koje u svet prodire najprirodniji čovekov izraz, ne može se dogoditi ništa bolje nego fudbalu. Potisnuta je čak i više od fudbala, što najposle dokazuje i činjenica da je zastupnici tih vrednosti konstantno raznose na kopitama razumnog, istinitog i vrednog i da joj ne priznaju nikakve prave vrednosti sve dok je čovekov najprirodniji izraz, dijalog sa svetom i ljudima koji se iscrpljuje u samom dijalogu, funkcionisanje kojem se ne mogu propisati tačno određene funkcije. Nama je ova konstatacija sasvim dovoljna. Iako nam i ne pada na um da književno stvaranje izjednačimo sa udaranjem po lopti, posle svega ovog smo uvereni pa se čak usuđujemo i da napišemo: sa

našim ustaljenim vrednostima nešto nije u redu.

Ovu tvrdnju još uvek obrazložimo pre svega činjenicom da fudbal ipak igramo; sumnja u duhovne vrednosti je dakle samo potkrepila naše poverenje u ono što kao fudbaleri jesmo i što činimo. Iz tog poverenja u sebe, međutim, namah nam se otvara širi i dublji pogled. Sada napokon uvidamo kako smo sve dok su te vrednosti zaista bile vredne i mi sami verovali u njih; dakle dok su bile postojane i obavezujuće, mi fudbal uopšte nismo igrali, ni fudbal niti druge, njemu slične igre. A to možemo reći za čitave naše istorijsko razdoblje u kojem smo se usmeravali iz sadašnjeg u buduće i iz telesnog u duhovno, dakle za celo razdoblje hrišćanstva, od antičkih do modernih olimpijskih igara. Sve vreme, dok su te vrednosti stvarno bile vredne i za svakog od nas obavezujuće, niko od nas nije mogao prisvojiti pravo da se na zelenom travnjaku sukobljava sa sučevikom i u tom sukobu na sopstveni brk odlučuje o pobedi ili o porazu, o izabranosti ili prokletstvu. Sve je to bilo prepušteno bogu, dakle samim vrednostima. Mi sami — i mnogo kasnije, kad smo bili prisvojili poprilično božanskih svojstava, i, od nemoćnih kreature, postali snažni ljudi — dugo se nismo usuđivali da se prihvatimo nečega tako svemogućeg. S vremena na vreme, inače, priređivali smo poneki viteški turnir, ali on se nije odvijao u naše nego u ime Device, Cistote i Lepote, kojima smo kao pobednici prinosili pobednički venac i sve izborne počasti. Čak je i u vreme velikih humanista bivalo sportskih igara samo u prilikama kad smo mogli da osvedočavamo svoju skromnost; naše vežbanje i trčanje, rvanje, jahanje i mačevanje bilo je samo okrepa duha i tela, samo priprema za nešto više i značajnije od nas samih, a poslednja svrha igre bila je izvan igranja: u Bogu, Čoveku, Istini, Pravdi, Narodu, Domovini. A takav je, gledajući na to, naš današnji fudbal? Već na prvi pogled je više nego očigledno da danas loptu udaramo radi samog udaranja i da su sve naše vrednosti sadržane u pravilima same fudbalske igre u kojima se ona do kraja iscrpljuje. Prema svemu, moramo onda priznati da smo fudbal počeli da igramo tek onda kad su se sve vrednosti — koje su bile iznad nas i osmišljavale nas, — ispraznile, kad smo se našli pred sobom kao golim čovekom i u strahu stajali pred prazninom. Dakle, fudbal smo počeli da igramo onda kada ne samo što nešto nije bilo u redu sa svim vrednostima, nego kad je svima vrednostima bio došao kraj, kada je bog postao Čovek, a Čovek mi — ljudi. Onda kad smo spoznali da nas kao nečega vrednog uopšte nema, ali smo uprkos tome hteli da budemo, a mogli smo da budemo jedino još na taj način što smo odredili svoje sopstvene zakone opstanka.

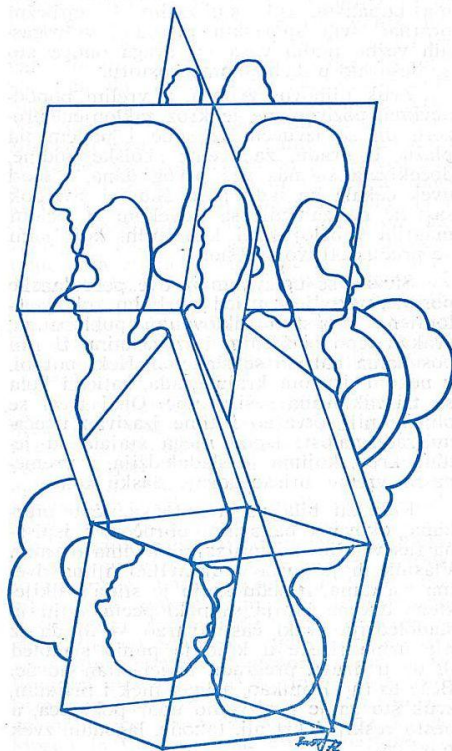
Fudbal je, dakle, jedan od načina našeg postojanja u obezvređenom svetu. A čim je to tako, možemo fučkati na vrednosti pristup fudbalu. Loptu udaramo pod praznim nebom, a pod praznim nebom više ne može da bude istinitijih istina i vrednijih vrednosti, igra i samovolja više nije samo nedeljni fudbal, nego je igra i samovolja sve što činimo. Ako, dakle, i posle svega na fudbal budemo gledali kao na nešto manje vredno, time samo produžavamo iluziju o nečemu vrednom što se u stvari raspalo. Prema tome na ozbiljno tumačenje fudbala nemamo samo pravo, nego je ozbiljnost čak naša dužnost, jer, u položaju u kojem više nismo božanski, samo ozbiljno objašnjavanje fudbala može nam reći šta je to s njim prodrlo u našu okoštalu strukturu vrednosti i šta mi iza tog naličja uopšte jesmo. Najbolje je zato da govorimo sam fudbal.

II

Posle svega, o počecima i temeljima fudbala možemo govoriti jedino u najtešnjoj vezi sa našim vrednosnim krajem; pa zato i priču o fudbalu moramo započeti krajem Čoveka.

Pre nego što smo počeli da igramo fudbal, još kao duboko verni ljudi, besumnje smo

još imali tačku izvan sebe koja je bila veća i značajnija od nas samih. I ma ona bila Bog, Crkva, Domovina ili Narod, bila je ne samo tačka iz koje smo cipli svoju ljudsku hrabrost i značaj, nego i tačka preko koje smo se kao preko zvezde Severnjace iz sebe usmeravali u svet i u toj otvorenosti se povezivali sa bližnjima. Stajali smo jedni uz druge i gledali u istom pravcu koji nas je oslobađao i ulivao nam hrabrosti za zajednički put na kojem smo se međusobno povezivali, oplodavali i bodrili. S ljudima smo uvek bili povezani u slobodnu i herojsku zajednicu, Crkvenu, Nacionalnu ili bar Klasnu. A čim smo sebe proglasili središtem sveta i tačku osmišljenja premestili u sebe, izvan nas nije ostalo ništa značajnije od nas samih, i tako smo izgubili i smer svog kretanja i svoju slobodu. Sada odjednom izvan nas više nije bilo tačke ka kojoj smo se mogli uputiti, pa više ni bliži ni nisu bili bližnji; više nismo gledali u istom pravcu, nego smo se — svako svoje središte sveta — našli u sasvim drukčijem položaju, jedni prema drugima. I, u takvom položaju, naravno, više nismo mogli da stremimo istom cilju, nego smo međusobno mogli samo da se gledamo i uzajamno negiramo, jer je svako od nas mogao da bude središte sveta samo ukoliko drugome takvu mogućnost opovrgne. Među nama se nije razvilo samo pretenzionozno osmatranje i spektakl, koji je dobnije postao naša neotklonjiva sudbina, nego i takmičarsko raspoloženje. Bližnji više nije bio bližnji, nego pre svega pohlepni talkmičar, protivnik koji želi da nam preotme prvenstvo. Tako smo, s jedne strane, postali upravo opsednuti ljudima koji su gotovo u celini određivali naše ponašanje, a, s druge strane, ponašali smo se kao da ne postoji niko drugi izuzev nas samih, kao da smo potpuno slobodni i neograničeni gospodari. Pri tom se, naravno, više nismo mogli usmeravati iz sebe u svet, mis-

mo se mogli povezivati sa bližnjima u istoj težnji i istinski se osloboditi; bez tačke izvan nas a značajnije od nas samih, sve više smo greznuli u preosetljivost i pesimizam, u sve zakonitije zakone svoje psihološke prirode. Umesto lične slobode, bili smo samo prigušeni nagoni. Umesto oslobodenosti u zajednici — samo još više izgubljeni i oguglani pojedinci. Želeli smo da se iskopamo, da se istrgnemo iz sebe i ljudi podjednako, da svoju potisnutu i iscepkanu dušu izvučemo na površinu, ali više

nismo imali smera prema kojem smo istinski mogli da se otvorimo. Mogao je da nam pomogne samo psihoanalitičar izjavljujući nas uz pakla duševnih komplikacija, povrednosti, hipohondrije, neuroze, predvajanja u sebi i preteće prisutnosti ništavila, Smrti.

U jednom takvom trenutku istupio je neki dovatljiv Englez, ousao na travnjak, pobio dve pritke, onda je među nas hitnuo loptu i — mi smo pometeli. Bilo nam je potrebno samo malo centrifugalnosti i — najzad smo je imali, ta vrata koja nismo uzalud nazivali svetilištem. Više nismo bili ono svoje središte u kojem nam je bilo prepušteno da izludimo ili umremo, opet je postojalo nešto izvan nas, veće i značajnije od nas, prema čemu smo spontano mogli da se krecemo i združujemo. Nismo više bili pojedinci, opet smo postali zajednica. Više nismo bili samo negatori opsednuti prestižom, nego — opet bažniji. Bilo nam je potrebno samo malo vere, malo nade, poleta i zanosa, i eto — opet smo sve to imali. Onaj "prazan prostor", koji smo prihvatili kao preduslov fudbalske igre, prazan prostor koji bi trebalo da igra isto tako značajnu ulogu kao i čovek, omogućio nam je da napustimo izmućenu unutarnost, svoje ja, u kojem smo se tako ružno raspadali. Naše prisustvo u sebi počelo je da se gubi u odsutnosti, zakonitost u nezakonitosti i slobodnom, naša samozadovoljna ličnost izložila se u prostoru u bližnjima i na taj način se opet personalizovala. Bili smo opet obavezni u sebi i izvan sebe, bilo nam je malo stalo na koji ćemo način uskladiti tu dvojnju obaveznost, jer smo se opet našli na istočnicima nadahnuća. Probućio se u nama onaj gotovo umutvljeni nerv i vratio nam osećaj za prostor i vreme, a, u isto vreme, i sposobnost da prevladavamo sve ono sitničarsko i zakonito. Probućio se u nama i smisao za zajedničko htenje. Tu više nismo zato da se međusobno gledamo i budemo gledani, nego da sudelujemo u nečemu izuzetnom, da zadovoljimo svoju davnu težnju za celovitošću u kojoj više nema ni gledalaca ni gledanih, nema ni ljudi ni sveta.

Ukratko: s fudbalom više ne umiremo, nego opet — jesmo. Ipak, misimo više samo po sebi, nego i po dužnosti koju obavljamo u kolektivu; naša ličnost raste iz naše depersonalizovanosti u nečemu višem i značajnijem od nas. Sve je to, inače, u suprotnosti sa našim ustaljenim shvatanjima, ali upravo i mora da bude u suprotnosti ukoliko opet želimo da se osećamo kao ljudi. Otvaramo se u smeru svetilišta, a to svetilište daje nove vrednosti našem obezvređenom svetu, povezuje nas sa saigračima i oslobađa do te mere da se iz prezira prema sebi usuđujemo na veoma drnske eksperimente. U bezgraničnom prostoru što se otvorio pred nama, opet se krećemo slobodno i međusobno komuniciramo sve neočekivanim informacijama, sve bogatiji i krepkiji, elastičniji i snažniji. I to telo veće, srećnije i značajnije od nas prihvata nas pod jednim jednim uslovom — da se odrekemo sebe, da mu poklonimo svoju razvijenu, zrelu ličnost. I upravo je to odricanje najveći užitak. A osećamo ga kao da je sa nama razvoj sveta iz mrtvila u koji ga je povukla naša povratna svest željom da ostane u ustaljenim u ugodnim formama života — opet krenuo i prihvatio nas u samo središte. Iz naše ograničene i pojedinačne probili smo se u kolektivnu svest, u srećniji univerzum, u jedanaestoricu, u Real Madrid, Nacional, Inter. U stvari, u univerzum stotinama i stotinama hiljada, jer su sa nama i gledaoci. Sada smo ipak opet lišeni središta: i u sebi i u praznom prostoru, dakle i kod gledalaca; i — koliko smo mi napolju i za njih, toliko su oni unutra i za nas. Oni napolju inače pate, jer svoje ličnosti još nisu doveli do zrelosti u kojoj bi mogli da se pretoče u kolektiv i presele u samo središte; međutim, njihova patnja je razumljiva i ona je najbolji dokaz ikako ćemo jednom svi biti unutra. A pate zato što su još uvek oni sami, što se još nisu od kraja poistovetili s nama i kolektivom preko kojega je progovorila besmrtna volja univerzuma u kojem možemo biti sudeonici jedino po cenu sopstvene smrti.

III

Naposletku, sudija dune u pištaljku i to je kraj putovanja po univerzumu. Igrači odlaze u svlačionicu, a gledaoci se polako razilaze. Bili smo, sada nas opet više nema. Ali, bili smo samo po zakonima igre, a to znači — na način igre. Ti zakoni su, inače, izvedeni iz naše najdublje stvarnosti, iz naše raspetosti između svoga ja i društva, između zakonitog i nezakonitog, između slobode i ropstva, gotovo iz svih naših protivurečnosti i suprotnosti, koje nas odvajkada navode na čežnju za harmonijom i potpunosti, ali su postavljeni tako kako u igri jedino i mogu da budu: najpre kao nešto vremenski ograničeno i konačno, što omogućava da igru obnavljamo i uvek ponovo igramo, a onda i kao nešto neprekoračivo. Bližnji možemo biti samo onoliko koliko smo spremni da se odrekemo sebe u korist kolektiva, a kolektiv nam opet može biti dostupan samo pod uslovom da svoje takmac razbijemo i onemogućimo u njihovoj kolektivnosti. Prijateljstvo nam je dostupno samo preko mržnje, poreda na račun poraza. Unutra smo tek onoliko koliko smo napolju. Na taj način igra nam otkriva nemogućnost prevazilaženja suprotnosti na kojima se zasniva: nema čiste i konačne Pobeđe, Ljubavi, Kolektiva. I, ako u fudbalu upotrebe ima nečega što je novo i originalno, što bi trebalo da prođe kroz okoštale strukture, onda je to, u prvom redu, činjenica da se klasične suprotnosti u njemu više ne javljaju dajalektički i da nam ne obećavaju nikakve sinteze. Takođe, te suprotnosti se više ne javljaju u individualnom nego u obliku kolektivne svesti. Na mesto našeg ja stupa — mi. Mi smo sada ličnost i predmet. Tako se fudbal iskazuje kao igra koja — pod ispražnjenim nebom, u odsustvu vrednosti na kojima bi trebalo da se temelji čovek — ostvaruje čoveka u nečemu višem i značajnijem od njega samog, u njegovom kolektivnom biću. Međutim, koliko je god ta misa posvećenje, ona je u istoj meri i projektstvo. U fudbalu izlazi na videlo kako čovek zaista pokušava da svoju rasplućenu ličnost, otrgnutu od superlativnih božanskih moći, obnovi u kolektivnoj ličnosti, ali da sudbina te kolektivne ličnosti u suštini nije ništa drukčija od sudbine pojedinca.

Nisu li, možda, to one istine zbog kojih je fudbal u konfliktu sa preostatkom naših vrednosnih shvatanja? Bez sumnje, jer je sve to samo dokaz više da sebe ne ostvarujemo u formi i sadržini koja nam je otkrivena i koja je za nas najugodnija, nego da smo, u stvari, samo sredstvo u razvoju univerzuma, koji nas, mimo naših spekulacija, vodi prema kolektivnoj svesti, a ona je, u najboljem slučaju — samo viši stepen našeg egzistencijalnog paradoksa.

P. S. Iz onoga što je napisano valjda je jasno da se i fudbalska igra zasniva na kategorijama kakve su poreda i poraz, društvo i pojedinac, duh i telo, dakle, na kategorijama koje su do sada uvek bile povezane sa ovakvom ili onakvom verom u harmoniju i kao takve pohranjene u kulturi. Posle svega možemo reći da između fudbala i sveta duhovnih vrednosti postoji duboka i organska veza. I, ako tu vezu prihvatamo, onda prihvatamo još prihvatljiviju činjenicu da je fudbal igra koja već svojim pravilima pristaje na preplovljenost, i onda, po sebi razumljivo, možemo zaključiti da je odista i događanje u svetu kulture moguće samo kao igra, sa svim razlikama koje mogu da proisteknu iz snage vere. Pitanje je, svakako, da li je te kategorije uopšte moguće postavljati drukčije do neobavezno, kao kategorije u igri, jer je paganski fudbal, zasnovan upravo na ignivosti tih kategorija, ipak neotudiv.

Preveo sa slovenačkog
GOJKO JANJUŠEVIĆ